

Література

- 1) *Барановський О.* Іноземний капітал на ринках банківських послуг України, Росії, Білорусі // Вісник НБУ. — №9. — С. 12—20.
- 2) Вісник Національного банку України №3 2010 р.
- 3) Вісник Національного банку України №3 2011 р.
- 4) Вісник Національного банку України №3 2012 р.
- 5) *Корнилюк Р.В.* Іноземні банки в Україні: вплив та регулювання: монографія/ Р.В. Корнилюк, І.Б. Івасів, О.М. Діба. — К.: КНЕУ, 2012. — 234 с.
- 6) *Корнилюк Р.В.* Банківська система України під впливом іноземних фінансових інститутів: геополітичний контекст/ Корнилюк Р.В. // Світ фінансів. — Т.: ТНЕУ, 2009. — №3(20). — С. 74—80.
- 7) *Корнилюк Р.В.* Вплив іноземних банків на розвиток кредитного ринку України/ Корнилюк Р.В.// Банківська справа. — К.: Знання, 2011, №2.
- 8) *Мороз А.М.* Іноземні банки та іноземна валюта: окремі аспекти їх функціонування в Україні / Мороз А.М. // Фінанси, облік і аудит: зб.наук. праць. — К.: КНЕУ, 2009. — Вип. 13. — 313 с.

Статтю подано до редакції 10.10.2012 р.

УДК 338.465.2

К.В. Прокоф'єва, аспірант,
ДонНУ, Донецьк

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ РИНКОВИХ ВІДНОСИН У ТЕПЛОЕНЕРГЕТИЦІ

АНОТАЦІЯ. У статті проведено аналіз процесу розвитку теплоенергетики України на підставі законодавчих актів і виявлено його основні етапи.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: тепlopостачання, тарифи, етапи.

АННОТАЦИЯ. В статье проведен анализ процесса развития теплоэнергетики Украины на основании законодательных актов и выявлены его основные этапы.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: теплоснабжение, тарифы, этапы.

ANNOTATION. The article has analyzed development of heating supply of the Ukraine which based of legislation, and identified its main stages

KEYWORDS: heating supply, rates, stages.

Постановка проблеми і її зв'язок з найважливішими науковими та практичними завданнями.

Запровадження ефективних і дієвих механізмів державного управління соціально-економічним розвитком країни є одним із найважливіших завдань влади. З огляду на це, все більшу значимість набувають питання розвитку і подальшого реформування галузі тепlopостачання, як невід'ємного елемента сфери житлово-комунального господарства.

На сьогодні сфера тепlopостачання це соціально значима галузь, яка має низку невирішених проблем, зокрема занадто висока енергоємність і капіталоміс-

ткість. Висока енергоємність породжує енергозалежність, висока капіталомісткість породжує значну потребу у фінансових ресурсах для інноваційного інвестування. У зв'язку з цим, **актуальним**, стає питання подальшого дослідження напрямків реформування галузі.

Проблеми теплоенергетичної галузі розглянуті в працях Л. Мелентьєва, А. Макарова, А. Некрасова, Ю. Руденко тощо, практичні аспекти цієї проблеми розглядаються в роботах В. Едельмана, Т. Лепейко, В. Савчука, У. Шарпа тощо.

Метою даної статті є аналіз процесу розвитку теплоенергетики України на підставі законодавчих актів і виявлення його основних етапів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Процес розвитку теплоенергетики України взагалі і Донецькій області, зокрема, відбувався поетапно. В основі пропонованих для аналізу етапів покладене формування цін (тарифів) на продукцію (послуги) галузі та основні зміни в галузі, які зафіксовані відповідними нормативними актами.

Перший етап (до 1990 р.) державне регулювання цін на послуги теплопостачання, яке здійснювалося через використання Прейскуранту 09-01 «Тарифи на електричну і теплову енергію», затвердженого Держкомцін СРСР. Тарифи встановлювались диференційовано по 101 регіоном СРСР, по зоні дії кожного виробничого об'єднання електроенергетики.

Другий етап (1990—1993 рр.) початковий етап впровадження процесу ринкового ціноутворення в галузі, що розпочався з прийняття Закону Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 03.08.1990 р. № 142 [1], який обумовив перехід до вільних (ринкових) цін на товари і послуги, однак згідно з ст. 7 Закону ціноутворення на товари і послуги, які мають особливо важливе соціальне значення або справляють визначальний вплив на загальний розвиток економіки, зокрема послуги теплопостачання підлягало державному регулюванню.

Безпосередньо початок змін в галузі теплопостачання обумовило прийняття Закону України «Про ціни та ціноутворення» № 507 від 03.12.1990 р. [2]. В ст. 9 Закону відмічалось, що державне фіксування та регулювання цін і тарифів розповсюджувалось також і «на продукцію, товари і послуги, виробництво яких зосереджено на підприємствах, що займають монопольне (домінуюче) становище на ринку», до яких можна віднести підприємства теплоенергетики України. Також у ньому визначались методи регулювання цін, а саме:

- 1) встановлення державних фіксованих цін;
- 2) встановлення граничних рівнів цін;
- 3) встановлення граничних відхилень від державних фіксованих цін.

Наступним кроком стала Постанова Кабінету Міністрів України «Про систему цін у народному господарстві і на споживчому ринку України» від 27 грудня 1991 р. № 376, згідно якої вже з 2 січня 1992 р. починали діяти вільні ціни на товари і послуги. Ціноутворення на послуги теплопостачання як і раніше підлягало державному регулюванню, це відбувалось шляхом встановлення наступних рівнів граничних коефіцієнтів підвищення до діючих у 1991 році цін (тарифів): на постачання тепла та забезпечення гарячою водою населення встановлювався коефіцієнт «3», на теплоенергію для промислового використання —

коефіцієнт «8» (новий розмір тарифів визначався шляхом множення існуючих тарифів на відповідний коефіцієнт) [3].

Варто зазначити що протягом всього другого етапу населення сплачувало близько 4 % від собівартості послуг, що споживало, решта компенсувалась за рахунок державного бюджету у вигляді дотацій. Ситуація з промисловими споживачами докорінно відрізнялась:

по-перше, вони не мали жодних пільг з боку держави;

по-друге, в собівартість послуг закладалася різниця між сукупними некомпенсованими витратами для населення та вартістю житлово-комунальних послуг. Як наслідок протягом цього періоду спостерігалось перевищення тарифів для промислових споживачів тарифів для населення приблизно у 7—20 разів, що викликало протиріччя між існуючою методикою формування цін (тарифів) на житлово-комунальні послуги та ринковими перетвореннями в галузі [4].

Третій етап (1994—перше півріччя 1998 рр.) становлення ринкових відносин в галузі, обумовлений початком реформи житлово-комунального господарства. Згідно реформи, розпочатої урядом у лютому 1994 р. тарифи на послуги житлово-комунальних господарств повинні були поступово бути доведені до економічно обґрунтованих, тобто планувалось поступово підняти тарифи до рівня фактичних витрат житлово-комунальних підприємств.

Протягом третього етапу розвитку ринкових відносин у житлово-комунальному господарстві була прийнята низка законодавчих актів, які корегували напрями його розвитку. Серед них необхідно виділити постанову Кабінету Міністрів України «Про перехід на нову систему плати за житло і комунальні послуги та до адресних субсидій цих витрат окремим категоріям громадян» № 93 від 15 лютого 1994 р. Цією постановою було затверджено графік поступового доведення платежів населення за користування житлово-комунальними послугами (у тому числі і послугами теплопостачання) до наступних рівнів фактичних витрат: 1994 рік — 20 %, 1995 рік — 40 %, 1996 рік — 60 %.

Наступними постановами, а саме Постановою Кабінету Міністрів України «Про ціноутворення в умовах реформування економіки» № 733 від 21 жовтня 1994 р., а також постановою «Про зміну розмірів відшкодування населенням вартості житлово-комунальних послуг» № 838 від 26 липня 1996 р. та іншими, уряд показав безповоротність змін, які вже відбулись у галузі та окреслив напрями подальшого реформування. А саме, фінансовий тягар з покриття витрат житлово-комунального господарства і в подальшому мав поступово перекладатися з держави на споживачів цих послуг, передбачалось подальше збільшення рівня відшкодування населенням фактичних витрат житлово-комунальних підприємств, спочатку до 60 %, а потім 80 і 100 %.

Варто окремо зазначити, що зростання тарифів на житлово-комунальні послуги протягом цього періоду (1994—1998 рр.) відбувалось без врахування змін у рівнях доходів населення. Зростання цін на житлово-комунальні послуги було не пропорційне до фактично росту реальних доходів населення, що неминуче призвело до збільшення заборгованості населення за житлово-комунальні послуги. Також варто звернути увагу на те, що протягом другого етапу розвитку теплоенергетики України темпи зростання тарифів на послуги теплопостачання вдвічі, а інколи і в тричі перевищували темпи зростання споживчих цін в цілому.

Четвертий етап (друге півріччя 1998—2002 рр.) етап вільного ціноутворення в галузі теплопостачання. Із самого початку впровадження вільного ціноутворення в Україні трьома основними чинниками, які впливали на рівень тарифу на теплопостачання, були: постійно зростаючі до світового рівня ціни на енергоносії, зниження курсу гривні та розмір державних дотацій [5], тому саме відміна з другого півріччя 1998 р. цінових дотацій із Державного бюджету послужила передумовою початку третього етапу розвитку теплоенергетики України.

Наприкінці 1998 р. стало зрозуміло, що зміни у житлово-комунального господарстві відбуваються занадто повільно і не завжди у вірній площині. Як наслідок, 19 жовтня 1999 р. Президентом України був виданий указ № 1351 «Про прискорення реформування житлово-комунального господарства». Згідно указу основні напрями прискорення реформування житлово-комунального господарства, спрямовані на здешевлення вартості та підвищення якості житлово-комунальних послуг, забезпечення прозорості встановлення тарифів на ці послуги, шляхом формування нормативної бази для переходу до економічно обґрунтованих тарифів на послуги та збільшення джерел їх фінансування при забезпеченні гарантій для соціально незахищених верств населення.

Ще одним, не менш важливим питанням, ніж прискорення реформи житлово-комунального господарства, яке постає перед урядом нашої країни в 1998—1999 рр., є питання активізації енергозберігаючої політики.

Офіційним початком впровадження енергозберігаючих технологій в Україні можна вважати Закон України «Про енергозбереження» від 01.07.1994 р. № 74/94-ВР[6]. Однак збереження минулих темпів розвитку енергозбереження в країні може призвести не тільки розтягуванням реалізації потенціалу енергозбереження на 20—25 років, а ще й до суттєвого підвищення рівня тарифів на послуги теплопостачання. Саме тому в указі Президента № 1351 «Про прискорення реформування житлово-комунального господарства» одним із важелів впливу на здешевлення вартості житлово-комунальних послуг у відповідного зниження тарифів є саме розробка фінансового механізму впровадження ресурсозберігаючих технологій. Також звертається увага на удосконалення механізму фінансування та кредитування житлово-комунального господарства для забезпечення виконання цільових програм енергозбереження, впровадження передової техніки та технології.

Ще одним важливим документом четвертого етапу розвитку теплоенергетики України є Постанова КМ України «Про затвердження програми проведення житлово-комунальної реформи на 1999 — 2001 рр.» № 113 від 29 січня 1999 р. Серед напрямків проведення житлово-комунальної реформи визначено вдосконалення системи фінансування житлово-комунального господарства та системи соціального захисту населення; здійснення ефективної тарифної політики з метою забезпечення поступового переходу на бездотаційний, самоокупний принцип роботи галузі [3]. Ця постанова, як і указ Президента №1351 також приділяє увагу питанням активізації економічного механізму енергозбереження, а саме одночасно зі збільшенням частки відшкодування населенням витрат на комунальні послуги передбачається зменшення розміру цих витрат шляхом застосування нових енергозберігаючих технологій; зменшення витрат у процесі виробництва та наданий послуг і впровадження засобів обліку та регулювання споживання води, тепла, енергоресурсів.

П'ятий етап (2003—2009 рр.) це період загострення проблем та кризових явищ в житлово-комунальному господарстві. Уряд країни офіційно визнає житлово-комунальне господарство найбільш технічно відсталою галуззю економіки. Із року в рік зростає заборгованість перед житлово-комунальними підприємствами з боку підприємств, бюджетних установ та населення що призводить до того що підприємства галузі неспроможні ефективно працювати в ринкових умовах і надавати послуги належних рівня та якості. Невирішеними залишаються питання фінансування утримання, оновлення, розвитку та модернізації діючих потужностей.

Дійшов критичної межі технічний стан мереж і споруд, які експлуатуються підприємствами житлово-комунального господарства. В аварійному стані перебуває 30 % водопровідних та 27 % каналізаційних мереж, майже 14 тис. кілометрів теплових мереж. Планово-попереджувальний ремонт поступився місцем аварійно-відбудовним роботам, витрати на які вдвічі-втричі вищі. Постійно погіршується стан житлового фонду. Близько 40 тис. будинків (4 % житлового фонду України) належать до категорії ветхих та аварійних.

Основні зміни, які відбувалися у житлово-комунальному господарстві України протягом п'ятого етапу обумовлені прийняттям двох наступних законодавчих актів: Постанова КМ України від 14 лютого 2002 р. № 139 «Про схвалення Програми реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2002-2005 рр. та на період до 2010 року» та Закону України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004—2010 роки» № 1869-IV від 24 червня 2004 р. [7].

Потягом цього періоду значно зросла роль органів місцевого самоврядування, держава намагалася впорядкувати відносини власності, визначити замовників житлово-комунальних послуг, підвищити самостійність і відповідальність господарюючих суб'єктів шляхом впровадження системи договірних відносин, зумовлених появою у цій сфері господарюючих суб'єктів різних організаційно-правових форм, а також сприяти створенню об'єднань (асоціацій) співвласників багатоквартирних житлових будинків.

Протягом 2002—2010 рр. не зменшилась увага з боку уряду до впровадження енергозберігаючих технологій. До першочергових завдань відносять виконання Програми енергозбереження у будівельному комплексі та житлово-комунальному господарстві на 2001—2005 рр. і на перспективу і програми поетапного оснащення наявного житлового фонду засобами обліку витрачання та регулювання споживання води і теплової енергії. Це повинно було забезпечити у комунальній теплоенергетиці зменшення питомих витрат на виробництво теплової енергії до 164,7 кг у.п./Гкал у 2005 р. та економію 1360 тис. т у.п. і на перспективу до 2010 р. — 3900 тис. т у.п.

Шостий етап (2010 р.—по теперішній час) крапкою відліку початку теперішнього етапу розвитку теплоенергетики України можна вважати прийняття Закону України від 11 червня 2009 року № 1511-VI «Про загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009—2014 роки» [8].

Характерною рисою початку шостого етапу є продовження ускладнення ситуації в житлово-комунальному господарстві, відсутні позитивні зміни у стано-

вленні ринкових засад господарювання, розвитку конкуренції та залученні приватних інвестицій у підприємства галузі. Неефективність реформування галузі призвела до критичного стану основних фондів підприємств житлово-комунального господарства. Недосконала тарифна політика зумовила хронічну і постійно зростаючу збитковість підприємств.

Значними і постійно зростаючими є втрати води і теплової енергії. Питомі витрати енергетичних ресурсів під час виробництва і надання житлово-комунальних послуг майже удвічі перевищують відповідні показники країн Європейського Союзу.

Про відсутність реальних зрушень та зволікання з належною реалізацією житлово-комунальної реформи яскраво свідчить статистика. Так, за станом на 1 січня 2009 року дебіторська та кредиторська заборгованість галузі становила відповідно 10,1 млрд та 9,4 млрд грн. Збитки підприємств за підсумками роботи у 2008 році склали 1,6 млрд грн.

Кожен третій житловий будинок потребує капітального ремонту. В аварійному стані перебуває більше третини водопровідно-каналізаційних та теплових мереж, близько 30 % теплових пунктів, понад 20 % мостів і шляхопроводів [8].

Згідно загальнодержавної програми реформування і розвитку житлово-комунального господарства протягом сучасного етапу розвитку галузі передбачається здійснення наступних заходів в таких сферах:

- 1) формування державної житлової політики;
- 2) утримання будинків, споруд і прибудинкових територій, у тому числі проведення реконструкції застарілого житлового фонду;
- 3) надання послуг з централізованого водопостачання та водовідведення;
- 4) виробництва, транспортування, постачання теплової енергії, надання послуг з централізованого опалення та постачання гарячої води, у тому числі з використанням альтернативних джерел енергії та видів палива;
- 5) ремонту приміщень, будинків, споруд та ін.

Серед очікуваних результатів виконання програми є

- 1) запровадити ефективну систему державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері тепло-, водопостачання і водовідведення;
- 2) зробити доступними послуги з тепло- і водопостачання для населення та підприємств за умови їх своєчасної оплати;
- 3) створити сприятливі умови для накопичення інвестиційних ресурсів з метою технічного переоснащення підприємств житлово-комунального господарства та розвитку комунальної інфраструктури;
- 4) добитися зменшення протягом п'яти років обсягів використання енерго-ресурсів у комунальній енергетиці та житлових будівлях на 20 %;
- 5) обладнати протягом двох років усі багатоквартирні будинки побудинковими приладами обліку тепла, холодної та гарячої води [8].

Висновки з проведеного дослідження

Таким чином процес розвитку теплоенергетики в Україні складався з шести основних етапів, протягом яких відбувалось впровадження, становлення та розвиток вільного ціноутворення в галузі теплопостачання. Слід відмітити дисбаланс в політиці що проводить держава в сфері теплоенергетики, уряд велику увагу приділяє ціноутворенню на послуги теплопостачання та зростанню цін

для покриття витрат підприємств тепломережи, що свідчить про не комплексність реформування, адже ціни це тільки частина проблем, що на сьогодні існують в галузі. Виділення комплексу проблем, які повинні вирішуватися в процесі реформування галузі, і бути відображені в нормативних актах стане предметом подальших досліджень.

Література

1. Про економічну самостійність УРСР: Закон УРСР від 03.08.1990 р., №142- XII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1990. — № 34.
2. Про ціни та ціноутворення: Закон України від 03.12.1990 р., №507 // Відомості Верховної Ради. — 1990. — № 52.
3. *Іванова О.Б.* Формування та регулювання цін підприємств-природних монополістів: дис. ... кандидата ек. наук : / Іванова Олександра Борисівна. — Львів, 2006. — 186 с.
4. Агентство США з міжнародного розвитку. Історія тарифної реформи в Україні // Аналітичний огляд. — №2. — К., 2001. — 116 с.
5. *Харламова О.В.* Регіональна тарифна політика в житлово-комунальному господарстві // Коммунальное хозяйство городов: Научно-техн. сб. — №87. — К.: 2009. — С. 43—49.
6. Про енергозбереження: Закон України від 01.07.1994 р. № 74/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 30.
7. Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004–2010 роки: Закону України від 24.06.2004р. № 1869–IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 46.
8. Про загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки: Закону України від 11.06.2009р. N 1511-VI. // Відомості Верховної Ради України. — 2009. — № 47—48

Статтю подано до редакції 12.10.2012 р.

УДК 339. 9: 316.32 (477)

Е. В. Прушківська, докторант кафедри міжнародної економіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СЕКТОРАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті аналізуються глобалізаційні аспекти економічного розвитку в посткризовий період. Виокремлено глобалізацію як зовнішній фактор формування секторальної структури національної економіки. Досліджено вплив глобалізації на секторальну структуру економіки України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: глобалізація, зовнішній фактор, інвестиції, економічний розвиток, посткризовий період, секторальна структура економіки, світове господарство.

АННОТАЦИЯ. В статье анализируются глобализационные аспекты экономического развития в посткризисный период. Выделено глобализацию как внешний фактор формирования секторальной структуры национальной экономики. Исследовано влияние глобализации на секторальную структуру экономики Украины.